

AGNIESZKA TARGOŃSKA, BOŻENA ŁUKASIK

Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

ŚLADY CYSTERSKIEJ DZIAŁALNOŚCI OGRODNICZEJ I ROLNICZEJ WE WSPÓŁCZESNYM KRAJOBRAZIE OWIŃSK

TRACES OF CISTERCIAN HORTICULTURAL AND AGRICULTURAL
ACTIVITY IN THE CONTEMPORARY LANDSCAPE OF THE VILLAGE
OF OWIŃSKA

Streszczenie. Zakon cysterski w istotny sposób przyczynił się do rozwoju gospodarczego i przestrzennego wsi Owińska. Podjęto badania mające na celu identyfikację śladów kultury rolnej pochodzących z okresu działalności klasztoru i określono ich rolę we współczesnym krajobrazie wsi. Zgłoszono postulat objęcia ochroną konserwatorską całego krajobrazu kulturowego stworzonego przez klasztor, w tym ogrodów, ukształtowania terenu i innych śladów działalności rolniczej. Ochrona powinna obejmować także wszelkie powiązania widokowe i panoramy wraz z przedpolami.

Słowa kluczowe: krajobraz, Owińska, cystersi, klasztor, opactwo, gospodarka rolna, ogród klasztorny, Wielkopolska

Wstęp

Historyczny proces kształtowania się współczesnej postaci krajobrazu jest zapisany w różnych jego formach i elementach. Początkowo największy wpływ miały nań czynniki naturalne, takie jak klimat, rzeźba terenu, woda, gleba i pokrywająca ją roślinność. Powstawały wówczas zróżnicowane formy krajobrazu pierwotnego. Następnie długotrwały rozwój osadnictwa oraz związane z nim migracje ludności, przemiany społeczno-gospodarcze i systemy rolnicze spowodowały przejście od krajobrazu pierwotnego przez naturalny do kulturowego. Ten typ krajobrazu zaczął dominować w okresie przedfeudalnym i we wczesnym średniowieczu. W tym czasie Owińska były wsią księżęcą. Zlokalizowano je na terasie Warty, pomiędzy doliną rzeki a wyżej położonymi polami uprawnymi. Była to wieś owalnicowa, przez której centrum przepływała Struga Owińska.

W XIII wieku Owińska stały się jedną z siedzib zakonu cysterskiego. Żeński klasztor działał tutaj aż do drugiego rozbioru Polski w końcu XVIII wieku. Wszędzie tam, gdzie zakon zakładał klasztory, doskonale wykorzystywał warunki środowiska naturalnego, wpisując się w nie z ogromnym zrozumieniem praw przyrody (MILECKA 2008 b). Również owińskie cysterki potrafiły doskonale wykorzystać walory terenu, na którym gospodarowały. Z okresu ich działalności pochodzi wiele relikwów mówiących o wysokiej kulturze rolnej i dawnych sposobach gospodarowania. Niestety, świadectwa te dotychczas nie zostały w pełni zidentyfikowane i objęte odpowiednią ochroną prawną.

Material i metody

Owińska leżą nad Wartą kilkanaście kilometrów na północ od Poznania. Przez wieś przebiega Europejski Szlak Cysterski oraz Droga św. Jakuba¹. W pracy podjęto badania, których celem była identyfikacja elementów kultury rolnej pochodzących z okresu działalności klasztoru cysterek oraz określenie ich roli we współczesnym krajobrazie Owińsk. W związku z tym wykonano ogólną inwentaryzację wsi oraz kwerendę materiałów archiwalnych i literatury. Ponieważ niewiele elementów i rozwiązań wprowadzonych przez klasztor zachowało się do dzisiaj, wnioskowano nie tylko na podstawie obserwacji *in situ*, lecz także na podstawie porównań z innymi założeniami cysterskimi opisanymi w literaturze². Badania prowadzono w granicach administracyjnych wsi.

Wyniki i dyskusja

Fundacja klasztoru w Owińskach

Klasztor cysterek w Owińskach założyli w 1242 roku książęta Bolesław Pobożny i Przemysław I. Fundatorzy nadali nowo powstającemu zakonowi wsie: Owińska, Bolechowo, Radojewo, Marszowice (Miękowo) i Wierzenica wraz z dziesięcinami. Cysterski zwyczaj kazał lokować opactwa na terenach nizinnych, przydatnych pod uprawę i zasobnych w wodę. Często były to urodzajne doliny rzek. Zgodnie z tą zasadą owiński klasztor został zbudowany nad Wartą, 14 km od centrum Poznania. Cysterki przybyły z Trzebnicy 21 października 1252 roku (ŁECKI 2003). Około 1700 roku podjęto budowę nowego zespołu klasztorowego. Konwent posiadał obydwa brzegi Warty i około 15 000 ha lasów. Mniszki mogły w swoich dobrach osadzać Niemców na dowolnym prawie (SŁOWNIK... 2010). W latach 1720 i 1733 klasztor częściowo uległ zniszczeniu na skutek pożarów. W latach następnych odbudowano go i wzniesiono skrzydła południowe i zachodnie (ANDERS 1997). Owińska aż do kasaty konwentu pozostały główną siedzibą zakonnic.

---

¹Szlak pielgrzymkowy do katedry w Santiago de Compostela w Galicji w północno-zachodniej Hiszpanii (nazywany po hiszpańsku Camino de Santiago).

²Cysterska reguła precyzowała sposób prowadzenia gospodarstwa, w tym rozplanowania ogrodów i innych części składowych opactwa, dlatego, mimo braku wielu elementów *in situ*, o dawnym krajobrazie rolnym w Owińskach można wnioskować przez analogię do innych siedzib konwentów cysterskich.

Po dokonaniu drugiego rozbioru Polski rząd pruski przejął posiadłości klasztorne i w 1797 roku sprzedał je Niemcowi Zygmunutowi Ottonowi von Treskowowi. W 1834 roku król Fryderyk Wilhelm III przeznaczył klasztor i otaczający go ogród na Zakład dla Umysłowo Chorych (WYRWA i KUCHARSKI 1996).

Wirydarz

Zgodnie z cysterską regułą wewnątrz czworoboku budynków klasztornych znajdował się **wirydarz**. Niestety, nieznany jest dawny sposób jego zagospodarowania. O wyglądzie wirydarza możemy wnioskować jedynie na zasadzie analogii do innych założeń tego typu. Jak podaje MILECKA (2008 a), cysterski *pradius claustralis* „to przestrzeń przenikania się klasztornego sacrum i profanum – mimo idealistycznej nazwy postrzegana w średniowieczu jako swego rodzaju podwórze ze zbiornikiem wodnym, a w mniejszym stopniu jako prawdziwy ogród, w żadnym zaś wypadku o formie ozdobnej z bujną roślinnością”. Jak pisze MAJDECKI (2008), plan typowego klasztornego ogrodu wirydarzowego opierał się na geometrycznym podziale przestrzeni. Dwie ścieżki krzyżujące się prostopadle dzieliły go na cztery kwatery. Na kwaterach uprawiano ozdobne rośliny kwiatowe, zioła i krzewy. Skrzyżowanie dróg podkreślała studnia, fontanna, rzeźba lub drzewo. MILECKA (2008 a) zauważa, że ze względów praktycznych, aby móc korzystać ze studni również podczas złej pogody, mnisi sytuowali ją w wielu klasztorach nieco na uboczu w stosunku do środka ogrodu.

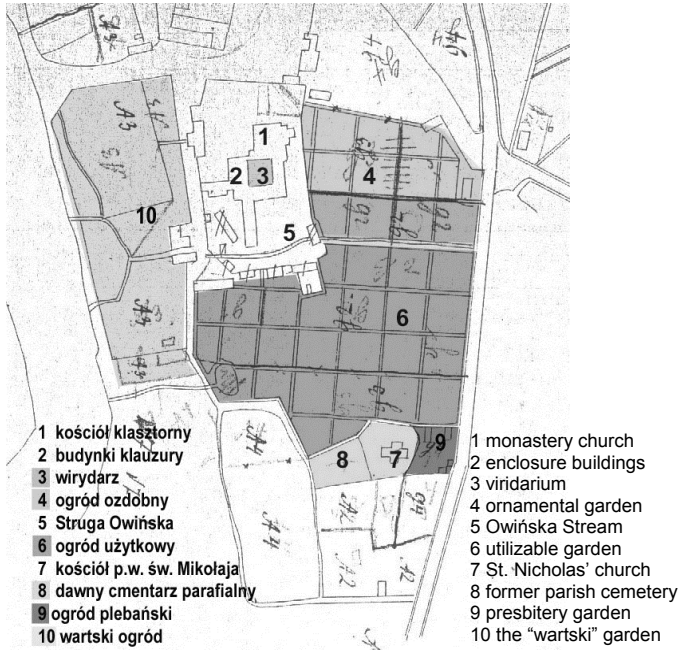
Ogród konwentualny

W bezpośrednim sąsiedztwie klasztoru, na wschód i południe od zabudowań, znajdował się **ogród konwentualny**³ o powierzchni ponad 7 ha. Przez jego środek przepływała Struga Owińska. Teren podzielony był drogami na kwatery zgodnie ze średniowieczną regułą *ad quadratum*. Geometryczny układ ogrodu klasztornego w Owińskach prawdopodobnie nie zmieniał się przez wieki, bowiem jest widoczny jeszcze na planie katastralnym pochodzącym z 1863 roku (rys. 1) (plan wykonano 28 lat po ostatecznej kasacji klasztoru). Należy przypuszczać, że podobnie jak w innych ogrodach klasztornych założono tu ogród kuchenny (warzywny), ogród ziołowy (*herbarium*), sad (*pomarium*) oraz być może chmielnik i pasiekę. W XVIII wieku część północno-wschodnią przekształcono, tworząc geometryczny **ogród ozdobny**. Otaczały go cięte **szpalery grabowe**, a główną oś kompozycyjną podkreślała barokowa kapliczka. Z pewnością istniał także **cmentarz klasztorny**, jednak nie zachowały się po nim żadne ślady. Być może zlikwidowano go w XIX wieku podczas budowy domu dyrektora zakładu psychiatrycznego i zmiany układu komunikacyjnego. Cmentarz prawdopodobnie znajdował się w pobliżu północnej ściany kościoła⁴. Można domniemywać, że miał wygląd zbliżony do innych obiektów tego typu, czyli był właściwie sadem z grobami mnichów i krzyżem pośrodku.

---

³Jak podaje NOWIŃSKI (2009), ogród konwentualny w cysterskich cenobiach pełnił funkcje użytkowe i rekreacyjno-ozdobne.

⁴Taką lokalizację miały również cmentarze w innych klasztorach cysterskich, np. w Lubiążu i Krzeszowie (ŁUŻYŃIECKA 1998) oraz w Bierzwniku (WYRWA 1999).

Rys. 1. Rozmieszczenie ogrodów klasztornych na planie katastralnym z 1863 roku

Fig. 1. The arrangement of monastery gardens on the cadastre plan of 1863

Wartski ogród

Pomiędzy Wartą a drogą biegnącą przy murze klasztornym znajdował się tzw. **wartski ogród** (rys. 1), wspominany w 1844 roku przez Butzkego. Ten ogród użytkowy założono na żyznej i wilgotnej glebie na dnie i zboczu doliny rzeki. Teren ukształtowano tarasowo, co z pewnością ułatwiało uprawę. Najszerszy z trzech tarasów znajdował się najniżej. Ogród przecinała Struga Owińska, rozdzielająca tu swe wody na trzy koryta (być może również sztucznie ukształtowane). Podczas wezbrań Warty 2/3 powierzchni ogrodu bywało zalewane (BUTZKE 1844). Brak bezpośrednich dowodów świadczących o tym, że wartski ogród urządziły cysterki, jednak za przypisaniem autorstwa zakonnicom przemawia bliskie sąsiedztwo z zabudowaniami klasztornymi i cysterskie umiejętności wykorzystywania warunków przyrodniczych. Ponadto zachował się dokument z 1403 roku dotyczący sprzedaży młyna klasztorного wraz z towarzyszącym mu ogrodem (SŁOWNIK... 2010). Prawdopodobnie mowa właśnie o wartskim ogrodzie.

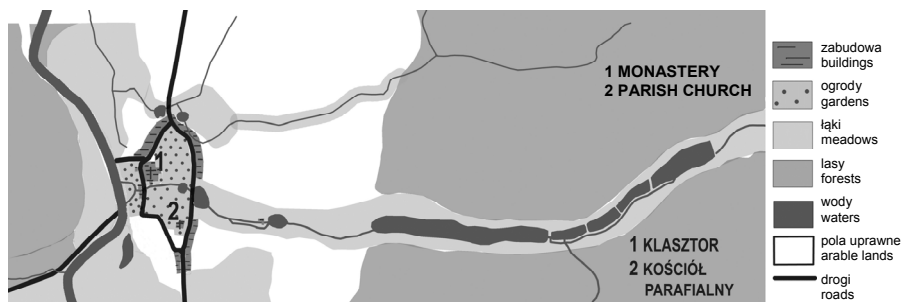
Cmentarz parafialny i ogród plebana

W południowej części nawsia, tuż za murem klasztornym, znajdował się kościół p.w. św. Mikołaja. Dokumenty archiwalne informują o istnieniu przy tym kościele

cmentarza parafialnego i domu plebana z ogrodem (SŁOWNIK... 2010). Należy przypuszczać, że cmentarz początkowo zajmował owalną działkę wokół kościoła. Następnie powiększono go o teren przylegający od zachodu. Zachował się dokument z 1628 roku, w którym zalecano cmentarz ogrodzić, by nie wchodziły tam zwierzęta (SŁOWNIK... 2010). Prawdopodobnie w tym czasie obie części cmentarza otoczono ceglany murem z ozdobną bramką. Przy domu plebana już w 1455 roku istniał ogród użytkowy „obsiany jarzynami, kapustą, makiem, konopiami i pszenicą jarą”. W pobliżu znajdował się staw plebański, w którym hodowano ryby (zapis z 1517 roku) (SŁOWNIK... 2010).

Gospodarka wodna

Klasztor czerpał korzyści z sąsiedztwa z Wartą. W materiałach archiwalnych można znaleźć liczne wzmianki dotyczące prawa własności do brzegów rzeki oraz zezwoleń na połów ryb i budowę jazów (SŁOWNIK... 2010). Struga Owińska także była użytkowana gospodarczo. Poza obrębem murów klasztornych koryto strumienia rozszerzono i utworzono szereg stawów rybnych, ciągnący się ponad 3 km w kierunku wschodnim (rys. 2). Stawom towarzyszył boczny kanał, którym przepływał nadmiar wód Strugi⁵. Strumień napędzał koła dwóch młynów. W przyklasztornym ogrodzie jego woda służyła do podlewania roślin. Dalej przepływał obok kuchni klasztornej (CALLIER 1887), dostarczając bieżącej wody, i jednocześnie służył jako odpływ, do którego wylewano nieczystości.

Rys. 2. Układ przestrzenny wsi Owińska w okresie działalności klasztoru cysterskiego
Fig. 2. The spatial layout of the village of Owińska in the period of activity of the Cistercian convent

Rozlóg pól, łąki i lasy

Należy przypuszczać, że Owińska, tak jak i inne wsie będące siedzibami klasztorów cysterskich, były ośrodkiem postępowej kultury agrarnej. Zakon cysterski znany był z umiejętności melioracyjnych. „Wieś gminna niesie, że mokradła owińskie zostały osuszone. Może do pomocy wezwano też „Olędrów” osiadłych w Promnicach, Czernicy, Czerwonaku w XVII-XVIII wieku” (PISZCZEK 1974). Zachowało się sztuczne, tarasowe ukształtowanie terenu dawnych pól lub łąk położonych w pobliżu Warty, na pół-

⁵Prawdopodobnie istniał system zastawek, który umożliwiał ograniczenie przepływu wody w stawach. Stagnująca woda, nagrzana przez słońce, ułatwiała rozwój fitoplanktonu – pokarmu hodowanych ryb.

noc i południe od wartskiego ogrodu. Taka konfiguracja terenu ułatwiała uprawę i jednocześnie ograniczała wylewy rzeki. Nieznany jest dawny rozłóg owińskich pól. Prawdopodobnie stosowano popularną wówczas trójpolówkę ugorowo-zbożową⁶. O rodzajach uprawianych roślin można wnioskować na podstawie średniowiecznych zapisów, w których mowa o daninach wyrażonych w ćwiertniach i wiertlach żyta, owsa i pszenicy⁷ (SŁOWNIK... 2010). Łąki z pewnością zajmowały tereny o wysokim poziomie wód gruntowych zlokalizowane np. w pobliżu Warty czy Owińskiej Strugi. W dokumencie archiwalnym pochodzącym z 1534 roku zachowały się nazwy własne, takie jak „rola przewoźnice” koło wsi Owińska i „łąka Tomek” koło kościoła (parafialnego?) (SŁOWNIK... 2010).

Lasy zajmowały większość obszaru dóbr klasztornych. W materiałach źródłowych znajdują się liczne wzmianki o wyrębie drzew, przede wszystkim sosen i dębów. Węglarze mieszkający w osadach leśnych wytwarzali potasz, czyli węglan potasu. O prowadzeniu takiej działalności pośrednio świadczy nazwa podowińskiej osady Potasze. Również podania ludowe mówią, że siostry zatrudniały wyrobników potaszu potrzebnego do wypieku toruńskich pierników (PISZCZEK 1995).

Stan zachowania reliktyw cysterskich związanych z uprawą roli

Z okresu działalności zakonu zachował się kościół i zabudowania klauzury pochodzące z XVIII wieku. Towarzyszący im wirydarz klasztorny ma współczesne wyposażenie, lecz jego kompozycja nawiązuje do tradycyjnych wirydarzy średniowiecznych. Ogród ozdobny (rys. 3) wpisano do rejestru zabytków w 1965 roku pod nr 87/A. Na jego terenie zachowały się dwie równoległe aleje grabowe, tworzące niegdyś formowane szpalery. Istnieje także XVIII-wieczna kapliczka. W 2011 roku na terenie dawnego ogrodu ozdobnego rozpoczęto budowę Otwartej Strefy Rekreacji Dziecięcej (zwanej też Parkiem Orientacji Przestrzennej) przeznaczonej dla niewidomych dzieci uczących się w dawnym klasztorze oraz mieszkańców powiatu poznańskiego. Niestety, nowa koncepcja w niewielkim stopniu nawiązuje do dawnej geometrycznej kompozycji ogrodu cysterskiego.

Pozostały obszar ogrodu konwentualnego wykorzystywany jest częściowo jako przyszkolny plac gimnastyczny z bieżnią, boiskiem i innymi urządzeniami sportowymi. Dalszą część zajmują nieużytki i zdziczały sad z XIX-wieczną lodownią, domem ogrodnika i suszarnią owoców oraz z jednym z budynków późniejszego szpitala. Zachował się fragment barokowego muru, który otaczał ogrody klasztorne i oddzielał je od dawnego cmentarza parafialnego.

W pobliżu rzeki zachował się tarasowy układ wartskiego ogrodu, będący prawdopodobnie także reliktem cysterskim. Duża jego część nadal jest wykorzystywana pod sezonowe uprawy ogrodnicze i jako sad (rys. 4).

⁶Polegała ona na podziale gruntów na trzy pola, z których każde kolejno ugorowano, w drugim roku obsiewano oziminą, a w trzecim zbożem jarym. Pola orano w wąskie 4-6-skiłbowe wysokie zagony lub 12-skiłbowe tzw. składy, zostawiając po bokach głębokie bruzdy, co powodowało straty ziemi uprawnej.

⁷WYRWA (1999), powołując się na materiały archiwalne, podaje, że „cystersi uprawiali zboża jare i ozime, rośliny strączkowe, a w miejscach o dobrych warunkach glebowych i klimatycznych (...) konopie, chmiel, trawy zielone (m.in. na siano), ziola itp.”.

Rys. 3. Fragment dawnego ogrodu konwentualnego otaczający zespół klasztorny w Owińskach (fot. A. Targońska)

Fig. 3. A fragment of the former convent garden surrounding the monastery objects in Owińska (photo by A. Targońska)

Rys. 4. Wartski ogród stanowiący przedpole widokowe dla zabudowy klasztornej (fot. A. Targońska)

Fig. 4. The “wartski” garden constituting the view foreground for the monastery buildings (photo by A. Targońska)

Zaniedbany cmentarz przy kościele p.w. św. Mikołaja nadal istnieje, jednak najstarsze nagrobki pochodzą z pierwszej połowy XX wieku. Nieliczne pochówki są dokonywane tylko w istniejących grobach. Na działce kościelnej i w jej najbliższym sąsiedztwie powstały zabudowania nie licujące z przeznaczeniem tego miejsca: szopy i garaże (rys. 5). Wokół kościoła i cmentarza zachowały się spore fragmenty barokowego muru z ozdobną ceglana bramą.

Rys. 5. Kościół p.w. św. Mikołaja i jego najbliższe otoczenie (fot. A. Targońska)

Fig. 5. St. Nicholas' church and its immediate surroundings (photo by A. Targońska)

O dawnej gospodarce wodnej cysterek świadczy szczątkowo zachowany ciąg stawów rybnych. Większość zbiorników nie jest użytkowana gospodarczo i zarasta roślinnością. Jedyne staw znajdujący się w pobliżu centrum wsi został w latach dziewięćdziesiątych XX wieku oczyszczony i znacznie powiększony. Struga Owińska nadal przepływa przez dawne nawsie, choć jej bieg nieco zmieniono w XIX wieku, przesuwając koryto na południe od klasztoru. Obok strumienia, w pobliżu klasztornego muru, rośnie dąb szypułkowy o obwodzie ponad 770 cm (ANDERS 1997). Przypuszcza się, że liczy on około 500 lat, a więc rósł już wtedy, kiedy Owińskami władaly siostry cysterki. Nie zachował się dawny układ pól uprawnych. Najpierw przyczyniło się do tego zaniechanie trójpolówki i XIX-wieczne pruskie reformy agrarne, a następnie reforma rolna przeprowadzona po II wojnie światowej. Owińskie lasy w XIX wieku w dużej mierze zostały wycięte. Po II wojnie światowej część najsłabszych gleb ponownie zalesiono lub zabudowano. Powojenna eksploatacja złóż piasku i pospółki oraz budowa w 1970 roku ogromnego kompleksu szklarniowego⁸ spowodowały daleko idące zmiany w krajobrazie. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku zaprzestano użytkowania większości ziem uprawnych. Na nieużytkach zauważa się silną sukcesję roślin. Jednocześnie część tych terenów podlega presji budowlanej. Czytelność cysterskich relikwów związanych z uprawą ziemi we współczesnym krajobrazie Owińsk syntetycznie ujęto w tabeli 1.

⁸Szklarnie obecnie podlegają rozbiórce.

Tabela 1. Czytelność śladów pocysterskiej działalności ogrodniczej i rolniczej we współczesnym krajobrazie Owińsk

Table 1. Visible remnants of former Cistercian horticultural and agricultural activity in the contemporary landscape of Owińska

Relikty kompozycji cysterskiej Remnants of Cistercian composition	Czytelność we współczesnym krajobrazie Visibility in the contemporary landscape
Wirydarz – Viridarium	+
Ogród konwentualny – Convent garden	+ –
Cmentarz klasztorny – Monastery cemetery	–
Cmentarz przy kościele p.w. św. Mikołaja – Cemetery by the St. Nicholas' church	+
Struga Owińska – Owińska Stream	+
Stawy rybne – Fish ponds	+
Tarasowe ukształtowanie doliny Warty – Terrace forming of the Warta river valley	+
Ogród plebański – Presbitery garden	–
Dawny rozłóg pól uprawnych – Former offset of arable lands	–
Łąki – Meadows	+ –
Lasy – Forests	–

„+” – element czytelny, „–” – brak elementu, „+ –” – element częściowo czytelny.
 “+” – visible element, “–” – non-existent element, “+–” – partly visible element.

Rola pocysterskich terenów uprawowych w zachowaniu dawnych powiązań widokowych i struktury przestrzennej krajobrazu

Obecne i planowane inwestycje coraz bardziej zacierają wygląd dawnego krajobrazu Owińsk i naruszają zachowane relikty cysterskie. Zabudowa, parki i spontaniczne zadrzewienia zajęły wiele dawnych pól uprawnych, w związku z tym współcześnie niemożliwe jest odtworzenie wszystkich dawnych powiązań widokowych i panoram. Głównym ciągiem widokowym wsi jest droga wojewódzka nr 169, która przebiega wzdłuż wschodniej granicy dawnego ogrodu konwentualnego. Po likwidacji części muru klasztorowego otworzył się widok na rozległy i w dużej mierze pusty teren ogrodu. Przestrzeń ta stanowi doskonale przedpole widokowe dla architektury pocysterskiej i kościoła p.w. św. Mikołaja. Umożliwia wyraźną ekspozycję tych budynków na tle dalszych zadrzewień i zabudowy. Dzięki zachowaniu wartkiego ogrodu we względnie niezmiennym stanie możliwe jest obserwowanie sylwety budynków klasztornych również od strony zachodniej. Tutaj mało znany ciąg widokowy stanowi rzadko uczęszczana dzika ścieżka prowadząca wzdłuż brzegu Warty.

Podsumowanie

Działalność zakonu znacznie przyczyniła się do rozwoju gospodarczego i przestrzennego Owińsk. Przemiany były ściśle związane z zastanym środowiskiem naturalnym i kulturowym. Prawdopodobnie zachodziły dość wolno i tym samym pozwalały na kontynuację tradycyjnego modelu wsi z jednoczesnym wzbogaceniem funkcji Owińsk i wzrostem ich znaczenia. Krajobraz uatrakcyjniły liczne harmonijnie skomponowane elementy kulturowe związane z prowadzoną działalnością rolną. Były to m.in. częściowo zachowane do dziś ogrody przyległe do zabudowań klasztornych, tarasowe ukształtowanie wartkiego ogrodu czy system stawów wykorzystujący naturalny ciek wodny.

Relikty założenia cysterskiego świadczą dużych walorach kulturowych i przyrodniczych oraz bogatej historii tego terenu. Liczna obecność tych elementów zobowiązuje do objęcia ochroną konserwatorską całej kompozycji krajobrazowej stworzonej przez siostry cysterk. Jest to zadanie bardzo pilne, bowiem wiele śladów przeszłości współcześnie jest zacieranych przez nowe inwestycje (np. budowę Otwartej Strefy Rekreacji Dziecięcej na terenie dawnego ogrodu konwentualnego). Ochroną powinny zostać objęte nie tylko poszczególne pocysterskie obiekty architektoniczne i ogrody (niektóre z nich zostały już wpisane do rejestru zabytków), lecz także ukształtowanie terenu pól i ogrodów, system stawów rybnych i inne ślady działalności ogrodniczej i rolniczej wraz z ich otoczeniem. Taki kompleksowy wpis ułatwi ochronę powiązań widokowych i panoram łącznie z przedpolami.

Literatura

- ANDERS P., 1997. Puszcza Zielonka. Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza. T. 17. Wyd. WBP, Poznań.
- BUTZKE, 1844. Opinia nad propozycjami do rozprzestrzenienia Instytutu obłąkanych w Owińskach. Poznań.
- CALLIER E., 1887. Powiat poznański pod względem dziejowym z zastosowaniem do topografii współczesnej. Dziennik Poznański, Poznań. Nakładem i czcienkami Drukarni Dziennika Poznańskiego, Poznań.
- ŁĘCKI W., 2003. Wielkopolska. Przewodnik po miejscach ładnych i ciekawych. Kurpisz, Poznań.
- ŁUŻYŃIECKA E., 1998. Architektura klasztorów cysterskich na Śląsku. Księgarnia św. Wojciecha, Poznań.
- MAJDECKI L., 2008. Historia ogrodów. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- MILECKA M., 2008 a. Ogrody klasztorne oo. cystersów – historia i współczesność. W: Ogród sakralny – idea i rzeczywistość. Kielce: 81-85.
- MILECKA M., 2008 b. Znaczenie wody w działalności ojców cystersów w Polsce. W: Obraz i żywyoty. Red. M. Mazurczak, M. Żak. Wyd. KUL, Lublin: 263-275.
- NOWIŃSKI J., 2009. Ogrody dawnego założenia cysterskiego w Łądzie nad Wartą – historia oraz współczesna koncepcja ich rewaloryzacji i rewitalizacji. *Seminare* 26: 351-374. [<http://www.seminare.pl/26/28-Nowinski-2009.pdf>, 28.02.2011].
- PISZCZEK T., 1974. Owińska – dzieje. [http://www.niewidomi.org.pl/h-dzieje_ow.htm, 26.03.2010].
- PISZCZEK T., 1995. Świat legend, baśni i podań ludowych, a także strachów i przesądów w gminie Czerwonak. Wyd. WBP, Poznań.
- PLAN KATASTRALNY Owińsk. 1863. [Zasoby Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Poznaniu].

Targońska A., Łukasik B., 2011. Ślady cysterskiej działalności ogrodniczej i rolniczej we współczesnym krajobrazie Owińsk. *Nauka Przyr. Technol.* 5, 6, #118.

SŁOWNIK historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu. Edycja elektroniczna. 2010. Red. T. Jurek. Opr. inform. S. Prinke. Instytut Historii PAN, Warszawa. [<http://www.slownik.ihpan.edu.pl/index.php>, 1103.2011].

WYRWA A., 1999. Opactwa cysterskie na Pomorzu. Zarys dziejów i kultury. Księgarnia i Drukarnia św. Wojciecha, Poznań.

WYRWA A., KUCHARSKI B., 1996. Szlak cysterski w Wielkopolsce. Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza. T. 13. Wyd. WBP, Poznań.

TRACES OF CISTERCIAN HORTICULTURAL AND AGRICULTURAL ACTIVITY IN THE CONTEMPORARY LANDSCAPE OF THE VILLAGE OF OWIŃSKA

Summary. The order of Cistercians to a considerable degree contributed to the economic and spatial development of the village of Owińska. Investigations were initiated aiming at the identification of traces of agricultural culture coming from the period of the monastery activity and their role in the contemporary landscape of the village was determined. It was proposed to cover the entire cultural landscape formed by the monastery with conservation protection, including gardens, spatial features and other traces of agricultural activity. The protection should also cover all view associations and panoramas together with foregrounds.

Key words: landscape, Owińska, the Cistercian order, convent, abbey, farming, monastic garden, Wielkopolska

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Agnieszka Targońska, Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: ktzagac@up.poznan.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

25.05.2011

Do cytowania – For citation:

Targońska A., Łukasik B., 2011. Ślady cysterskiej działalności ogrodniczej i rolniczej we współczesnym krajobrazie Owińsk. Nauka Przyr. Technol. 5, 6, #118.